Pēckara gadu Medicīnas vēstures muzeja pārzinis Aleksandrs Teters (1892–1969)

Gundaris Teters

Aleksandra Tetera dzīves gājums ir bagāts, dažādu interešu piesātināts. Viņš bija cilvēks ar enciklopēdiskām zināšanām Latvijas vēsturē, novadpētnieks un kaislīgs kolekcionārs, būvzinienieris, Latvijas brīvības cīņu dalībnieks no 1918. līdz 1920. gadam, Lāčplēša Kara ordeņa kavalieris, mūža nogalē – Medicīnas vēstures muzeja pārzinis (1948–1950).

Mans tēvs dzimis 1892. gada 5. maijā Pļaviņās, uz kuriem viņa tēvs skolotājs Andžs Teters bija pārcelts no Madonas apkārtnes. Teteru ģimenē bija pieci bērni, kurus ar skolotāja algu (12 rbļ. gadā), kaut arī petroleju, malku un dzīvokli deva par brīvu, bija ļoti grūti uzturēt. Tāpēc skolotājs Andžs Teters brīv laikā gāja krāsot baznīcu torņus un stiklot logus. Par torņu krāsošanu kā bīstamu darbu mācītāji labi maksāja. Taču bērni un vajadzības auga straujāk nekā ienākumi. Tāpēc Andžs Teters pārgāja dzīvot uz Ikšķili, kur Dunču krogā īrēja bufeti, kaut arī pats bija nedzērājs. Krogā apstājās Rīgas ceļinieki no tāliem novadiem, ģērbusies pašautās drānās, ar etnogrāfiskiem priekšmetiem. Andžs Teters tos savāca un nodeva Latvijas etnogrāfiskā muzeja dibinātājam Matīsam Siliņam (vairākus etnogrāfiskos priekšmetus). Bufetē pēc darba tuvējos kapos atspirdzinājās arī kaprači. Nereti tie atnesa izraktas vecas pudeles, kuras zemnieki bija likuši mirušajam līdzās kapā. Šīs savītās brūna stikla pudeles tad arī bija sākums Aleksandra Tetera kolekcijai. Tāpēc uz jautājumu, kad viņš sācis kolekcionēt, novadpētnieks atbildēja: “Vācu jau no bērnu dienām.” 1990. gadā Andžs Teters pārgāja dzīvot uz Rīgu. Aleksandrs Teters sāka mācīties Rīgas reālskolā.

Taču pabeigt reālskolu Rīgā neizdevās. A. Teters asi uztvēra cara administrācijas netaisnību un ņirgāšanos par tautu. Par sarunāšanos latviešu valodā, arī starpbrīžos, kā aprakstījis A. Upīts, skolniekiem kāra kaklā kauna medaļas. A. Teters saistījās ar revolucionāriem. Tāpat kā viņa brāli, arī A. Teteru par piedalīšanos revolucionāru sapulcēs Salaspils mežā un proklamāciju izplatīšanu izslēdza no reālskolas pēdējās klases. Pabeigt reālskolu izdevās Valkā. No 1910. līdz 1914. gadam A. Teters mācījās Rīgas Politehniskajā institūtā, kur beidzis pilnu būvzinieņu

kursu; bijis prof. Artūra Tramdaļa audzēkņis dzelzsbetona un tiltu būvniecībā. Vēlāk, pēckara gados, pārpildinājis zināšanas un kvalifikāciju stiegtotā betona konstrukcijās Parīzes "Institut Moderne Polytechnique" Inženierzinātņu fakultātē.

Krievijas kara armijā iesaukts 1914. gadā, dienējis Viļņas kara apgabala inženieru pārvaldē. Viļņas kara skolā ieguvis kara inženiera kvalifikāciju; apbalvots ar IV šķiras Jura krustu.

1919. gadā, brīvprātīgi iestājies Latvijas armijā, bijis inženieru rotas virsnieks. Piedalījies kaujās pret bermontiešiem pie Rīgas tiltiem. "Par to, ka 1919. gada 14. oktobrī pēc mūsu uzbrukuma pa Daugavas koka tiltu pie

Aleksandrs Teters savā 46. dzimšanas dienā 1938. gada 5. maijā

Rīgas aizstāvēšanas pirmais pieteicās uzcelt vajā palikušo koka tilta daļu un, paņemams līdzīsto astoņus kareivjus, uzgriezta tiltu zem stipras ienaidnieka uguns, caur ko nodrošināja mūsu krastu" – 1921. gadā apbalvots ar Lāčplēša kara ordeni (Nr. 693)

Pēc Rīgas aizstāvēšanas Teters turpināja dienestu Armijas tehniskajā pārvaldē. No 1920. gada bija Karaskolas inženieru nodaļas vadītājs, lektors. Vēlāk strādājis Finanšu ministrijā, Otrajā pasaules karā – galvenais inženieris Rīgas rauga fabrikā.

Pēc aiziešanas pensijā A. Teters varēja vairāk laika veltīt novadpētniecībai un kolekcionēšanai, izveidojot savā dzīvoklī Pārdaugavā plašu vēstures un etnogrāfijas priekšmetu kolekciju. Atšķirībā no filatēlistiem, numismātiem, kuru kolekcijas neprasa lielas telpas, A. Teters jau sākumā bija vācis vēsturiskus un etnogrāfiskus priekšmetus, kurus nav ērti ne glabāt, ne pārvietot. Šādus priekšmetus, kā atzīmēja pats kolekcionārs, neviens negrib vākt. Pēckara gados, kad Rīgā un citās Latvijas pilsētās sākās veco ēku nojaukšana, lai atbrīvotu vietu jauniem namiem, A. Teters papildināja savu senlaicīgo atslēgu kolekciju. Būvstrādnieki labprāt nodeva divvainajam ciemiņam parasti tikai vienā eksemplārā kaltās atslēgas – katrā no tām bija ieguldīta atslēdznieka pieredze un radošā izdoma. Šādu atslēgu A. Teteram bija vairākas kastes. Ar sevišķu rūpību A. Teters vāca senus amatnieku darbarīkus; daudzi no tiem nodoti muzejos.

Novadpētnieks kļuvis par vairāku muzeju ārštata korespondentu. Izcilais latviešu zinātnieks un medicīnas vēstures materiālu vācējs profesors P. Stradiņš jau sen pazina A. Teteru. Viņi kopā devās pie veciem cilvēkiem Rīgā un citu pilsētu nomalēs, lai meklētu agrāko laikmetu kultūras un zinātnes lieciniekus. P. Stradiņš uzaicināja A. Teteru strādāt savā medicīnas vēstures muzejā, kas atradās republikāniskajā slimnīcā. Šeit kopā ar P. Stradiņu muzeja pārzinis A. Teters

A. Teters studentu grupā ģeodēzijas nodarbību laikā (2. rindā ceturtais no kreisās, pie instrumenta; 2. rindā pirmais no kreisās prof. A. Buholcs) 1912. gads

pavadīja daudzas dienas un naktis, kārtojot tagadējā Latvijas medicīnas vēstures muzeja kolekcijas. Toreiz muzejs bija izvietots slimnīcas bēniņos, pagrabos un kādā kara laikā celtajā pagaidu barakā pa labi no slimnīcas administrācijas ēkas. “Šonakt mēs strādāsim muzejā,” nereti teicis P. Stradiņš. “Bet, vai iepriekšējo nakti es biju gulējis, to man nejautāja,” A. Teteris piebilda.

Muzeja eksponātu – gleznu, diorāmu, skulptūru u.c. – veidošanai P. Stradiņš pieaicinājis daudzus māksliniekus. Par štata mākslinieku iesaistīja arī Leo Kokli, kas ideoloģisku iemeslu dēļ 1947. gadā tika izslēgts no Mākslas akadēmijas ceturrtā kursa. 1950. gadā, gleznojot PSRS Kultūras ministrijas pasūtījuma darbu “Vīriešu portrets”, par gleznas modeli Leo izvēlējās muzeja pārzini A. Teteru. Nav zināma darba pašreizējā atrašanās vieta, toties man ir saglabājies gleznas variants (sk. attēlu 164. lpp.).

Mākslinieciski glezna sasaucas ar Leo skolotāja profesora Jāņa Roberta Tillberga pieeju cilvēka tēlojumam. Tumšais fona gleznojums liek koncentrēties uz sejas attēlojumu, kas pauž psiholoģismu un pārdzīvojumu, trāpīgi raksturojot modeli. Ikdiens steigā apstādinātam, viņam nebija laika domāt par savu ārieni, izteiksmi.

Vienlaikus ar darbu Paula Stradiņa Medicīnas vēstures muzejā A. Teters kārtoja paša savāktu senlietu kolekciju. Senus amatniecības darbarīkus, pagājušā gadsimta pudeles, pletnes zemnieku pāršanai muižās – kopā līdz 2000 dažādu priekšmetu novadpētnieks A. Teters ir savācis un nodevis muzejiem. Pat moku sieksta Bukultu muižas zemnieku spīdzināšanai, vienlaikus ieslēdzot tajā nelaimīgā kaklu, rokas un kājas, kas pašreiz redzama Brīvdabas muzejā pie Usmas

Valsts Prezidents Jānis Čakste 1921. gadā apbalvo kara inženieri Aleksandru Teteru ar Lāčplēša Kara ordeni

baznīcas, ir rekonstruēta pēc zīmējuma uzmērojuma, ko pirms Pirmā pasaules kara veicis novadpētnieks. Sieksta glabājusies muižas vāgūzī, un kāds muižas sargs par nelielu samaksu to rādījis kā seno laiku briesmekli.

A. Teteram izdevies savākt lielisku seno šķiltavu kolekciju (ap 100 šķiltavu), arheoloģiskus bronzas priekšmetus, retas grāmatas, fotogrāfijas utt. Dati par to memoriālo nozīmi, atrašanās vietu, darinātāju un lietotāju nereti glabājās tikai A. Tetera atmiņā. Pats kolekcijas saimnieks nebija vairs tik jauns un spēcīgs, lai veiktu tālāko kārtošanu un aprakstīšanu. Lielākā daļa šo priekšmetu palika bez aprakstiem par to izcelšanos un lomu.

Rīgā nav nevienas muzeja ekspozīcijas, kurā nebūtu Aleksandra Tetera savāktos priekšmetu un attēlu. Neatlaidīgā vēstures lietisko pieminekļu krājēja mūžs noslēdzās 1969. gada 18. janvārī (apbedīts Rīgas I Meža kapos). Paies gadi un gadu desmiti, bet šie priekšmeti, kurus A. Teters savā mugursomā sanesis no malū malām, arvien stāstīs jaunām paaudzēm par latviešu tautas vēsturi.

Post war years administrator of the Museum of the History of Medicine Aleksandrs Teters (1892-1969)

By Gundaris Teters

My father A. Teters had a wide range of interests in different fields of intellectual life, he was an expert and researcher of the Latvian history and collector of antique objects. 1910–1914 he studied in Riga Polytechnical Institute and graduated

the department of civil engineering. After the proclamation of independence of Latvia A. Teters joined up voluntarily the Latvian National Army and took part in military actions against the Bermont german-russian troops. 1921 A. Teters was awarded with the Latvian highest Military Order (Lāčplēša Kara ordenis).

From 1920 A. Teters took part in the establishment of the engineering department of the Military college, was its dean and lecturer. Later he was involved in Latvian business and industry. After the retirement in post World War II years A. Teters took the opportunity to devote himself completely to ethnographic and historical studies. At this period right from the first post-war years medical doctor and professor Pauls Stradiņš was passionately engaged in the great project of his life: the Museum of the History of Medicine, a task where he involved also my father A. Teters. Many young artists also were engaged to create for the Museum paintings, dioramas and sculptural forms. A young and very promising painter L. Kokle during the work in Museum painted the portrait of my father Aleksander Teters.

Leo Kokle. "Vīriešu portrets" (Aleksandrs Teters). 1950. Repr. no grāmatas Ilze Konstante. *Leo Kokle (1924–1964)*. Rīga : 2005.

Gundaris Teters

LU Polimēru mehānikas institūts, Mob. tālr. 2916525